

Les Falles de la Gratitude (història d'una manipulació)

José Luis Torres

Membre de la Falla els Somnis

El fet que les falles han sigut utilitzades per a fins que podríem dir polítics o en favor de poders polítics és un fet que no admet cap dubte. Al llarg de la seua història, des de la creació l'any 1939 de la Junta Central Fallera, pel fet d'estar les falles sota la "tutela" municipal, i pot ser que abans, les falles han sigut emprades per les autoritats per aconseguir, o almenys intentar-ho, el que volien. Una mostra la podríem trobar en els diferents congressos fallers i en les directrius que n'eixien, totes sota la tutela del "poder municipal".

No vaig a fer menció de tots, cosa que ja per si mateixa ens portaria, de segur, a escriure un llibre sencer. Sols tractaré de fer palés el que va ocórrer arran de la riuada que va assolir la ciutat de València el 14 d'octubre de 1957.

Però recordem en unes poques línies el succeís, del qual enguany fa cinquanta anys. En la matinada d'aquell dia una gran riuada assolava València i les poblacions veïnes, la dramàtica situació es reproduïa poc després amb l'arribada d'una segona pujada de les aigües del vell Túria. L'aigua va abastar un cercle que podríem comprendre, en línies generals, entre les següents zones i carrers: barri de Marxalenes, Tendetes i tot el marge esquerre del riu des de Campanar fins a l'avinguda del Port; barri del Carme fins al Tossal, que fou desbordat per la segona riuada i aplegaria des de la Bosseria fins a la plaça de l'Ajuntament, on s'uniria amb l'aigua que després d'inundar la Xerea arribava pel carrer de les Barques; el Pla del Remei, fins a vora el barri de Russafa, Montolivet, i per descomptat, els barris de la façana marí-

tima, sobretot Natzaret, lloc on és sabut que desemboca el riu a la mar Mediterrània.

La primera onada, amb un cabal de 2.700 metres cúbics a una velocitat de 3,25 metres per segon, i la segona avinguda, amb 3.700 metres cúbics a una velocitat mitjana de 4,16 metres per segon, van fer que tres quartes parts de la ciutat foren negades per les aigües. Tan sols per a fer-se una idea de la quantitat d'aigua, cal dir que va arribar a l'altura de 5 metres al carrer del Doctor Olóriz, a la barriada de Marxalenes, i a la barriada del Carme, al carrer de la Corona, 1,60 metres, al carrer de Moret, 2,80, al carrer de Baix, 3 metres, i a les torres dels Serrans, 5 metres.

A l'arribada de la vesprada, quan les aigües es retiraven, els ciutadans s'adonaren de la magnitud de la catàstrofe, que tan sols fins aquell moment podien tenir en la imaginació. Ponts trencats, la barana del riu igualment destrossada, tramvies fora del rail, cotxes tombats, deixalles de tota mena per tot arreu, animals morts i fang, tones i tones de fang, però per damunt de tot persones aïllades a les teulades, altres desaparegudes i altres malauradament perdudes per sempre.

Aquell fet va marcar de tal manera tota la població de València que els dies següents, al carrer, un aire de sentiment ho envaïa tot, malgrat que la riuada no els haguera afectat. Tota la vida quotidiana es va alterar, però va influir la riuada en la festa de les Falles?

Va ser tan gran aquell desastre que va influir indubtablement en les Falles, però fins a quin

punt? És clar que sobretot a les zones on més va afectar la riuada hi havia pocs fallers que no tingueren familiars damnificats personalment o bé en les seues propietats, però com és que si va ser tan gran el desastre hi hagué falles cinc mesos després?

Des d'un primer moment les autoritats municipals tenien clar que calia plantar falles en les properes festes i el primer que va prendre la iniciativa fou l'alcalde, que ho va fer saber a la cúpula de la JCF, que va celebrar la primera reunió de la junta directiva el dia 30 d'octubre, és a dir, 16 dies després de la riuada, on es va fer, als reunits, la següent pregunta: "¿Falles o no Falles?".¹ En l'esmentada sessió l'aleshores president de la JCF, Clemente Cerdà, en veure que hi havia opinions per a tots els gustos, va dirigir-se als reunits: "[...] sorpresa al no haber encontrado, como suponía, una unanimidad de criterios en este aspecto, tanto más le ha preocupado esta disparidad de opiniones, cuando que todas ellas han sido enunciadas por falleros de solera, que, en cualquier momento no han temido al sacrificio en pro de nuestra fiesta". Amb aquestes paraules, el president volia ja, en la primera reunió, una unanimitat de criteris per a, segons consta en l'acta, "acudir entonces a la Junta General de Presidentes con una mayor seguridad y firmeza de criterio en la Junta", i després va arengar els assistents: "el día que Valencia no haga fallas demostrará que su espíritu ha muerto o está gravemente enfermo. Si grandes serán los reproches que se nos dirigirán si plantamos fallas, mayores serán en el caso de que estas no tuvieran lugar". Per tal de concretar l'assumpte es va convocar una nova reunió de la junta directiva del màxim organisme faller, que va tenir lloc el 4 de novembre a les 19.30 hores.

Aquell dia, a la reunió de la junta directiva assistiren 46 membres, que aprovaren les paraules del president:

[...] aunando criterios dice que se pondrá a la general el que se celebre la fiesta de las Fallas, bajo los siguientes criterios:

1. Las Fallas reanudan su vida activa

en este ejercicio tras la terrible catástrofe sufrida bajo el lema *Valencia por España*, en testimonio de emocionada gratitud a la madre patria.

2. Las circunstancias determinarán si pueden continuar las actuales comisiones o habrán de reducirse. Autorizando en todo caso la agrupación accidental de varias aunando esfuerzos para la realización de una sola falla.

3. Las Fallas no han sido nunca una manifestación superficial o frívola de nuestra esencia. Por el contrario, constituyen en esta ocasión todavía en mayor grado un servicio que anualmente se rinde a Valencia. Son resortes que impulsan su economía y fomentan la armonía social; cauce por donde discurre su vitalidad creadora y artística, pilar fundamental de nuestra artesanía y faro que atrae hacia nuestra ciudad el turismo.

4. El esfuerzo de los falleros se centrará fundamentalmente en la atención a la obra artística con mayor cuidado y mayor interés que nunca.

5. Las Fallas no son para Valencia un capricho sino una necesidad y solamente esta consideración es la que mueve a los falleros valencianos a cumplir en redoblado esfuerzo la misión que históricamente les corresponde.

Por extraña paradoja, ¡vamos a combatir el agua con el fuego!

Por Valencia y para España serán las Fallas 1958.

La reunió va finalitzar a les 21.30 hores i va donar pas a las 23 hores a la junta general extraordinària. Però va tenir lloc alguna conversa entres les dos reunions? O la conversa ja havia tingut lloc abans? Em crec més la segona de les preguntes, perquè si no com s'explica que només obrir la sessió es va sotmetre a l'aprovació de l'assemblea quatre punts que ni tan sols havien sigut tractats per la junta directiva i que, a més a més, no figuren en el llibre

d'actes, sinó que estan trets d'una transcripció literal de la sessió.²

¿Es tracta o no d'una manipulació? Més encara si ens fixem en el contingut dels punts segon i tercer, que diuen així:

2. Propone a la Junta General apruebe el acuerdo de la Directiva de dirigirse al Excmo. Sr. Alcalde, como representante de la Ciudad, en petición de que como homenaje al barrio del Carmen, se tuviera en cuenta a la hora de su reconstrucción la naturaleza de su estructura arquitectónica actual, procurando acoplar las nuevas construcciones en medida de lo posible, a las disponibilidades económicas de sus habitantes.-Queda ratificado por la General.

3. Propone que la Junta General Extraordinaria de fallas, apoye el proyecto de desviación del cauce del río Turia, titulado "Proyecto Berriochoa" para que desaparezca para siempre el fantasma de una inundación que pueda volver a poner en peligro vidas y haciendas de los valencianos.-Igualmente es aprobado por la Junta General.

¿Per què el punt dos parla de la reconstrucció únicament del barri del Carme i no d'altres que patiren amb igual o més intensitat les conseqüències de la riuada? La contestació

Carrer del Pare d'Òfens, al barri del Carme.
Al fons, el riu ple d'aigua

pot venir donada pel fet que el dia 8 de juny el Boletín Oficial de la Provincia havia aprovat un pla urbanístic, projecte que transcorria precisament pel mig d'aquesta barriada i que suposava la desaparició de nombrosos carrers del Carme, projecte al qual, per cert, la Falla Na Jordana, tingué la gosadia d'oposar-se, dintre del que en aquella època podia oposar-s'hi.

Després de ser aprovats els quatre punts, continua el llibre d'actes, pren la paraula el president i, després d'escoltar els presents, dóna pas a la votació del cinc punts aprovats, aquests sí, per la junta directiva. El que no diu el llibre d'actes és que el president, en prendre la paraula, ho fa amb un llenguatge propi dels polítics de l'època, enaltint els ànims dels presents, com si d'una arenga militar es tractara i que des del primer moment mira d'enaltir els ànims decaiguts de gran part dels presents amb frases com ara "[...] y casi a solo veinte días de este suceso, ya tenemos que reunirnos aquí para decidir —porque la decisión no admite espera— si las Fallas han de celebrarse en 1958 o no han de celebrarse. Es decir, si Valencia tiene que ser o Valencia tiene que no ser. [...] en definitiva, una Valencia sin Fallas es como un cadáver sin enterrar, es como una...". Ací el transcriptor de l'acta posa en lletres majúscules "Gran ovación que impide oír el final de la frase y que se prolonga largo rato", aclariment que dóna una idea de la manera en la qual van ser pronunciades. Més avant el president fa servir les següents paraules: "Que por mucho que se haya llevado la riada, por dolorosa que sea la pérdida de nuestros hermanos, han quedado todavía muchos valencianos, y mientras haya estos valencianos estén de pie y cuatro muros soporten un tejado, mientras la Senyera esté en el Archivo del Ayuntamiento, Valencia estará en pie" (ací, segons el transcriptor es produeix una forta ovació de llarga durada que interromp el discurs). Està clar que el president toca un dels pilars que són intocables per als fallers de l'època, la senyera, que no ve al cas, però que sens dubte toca la fibra sensible dels presents. Després del parlament es dóna pas a la lectura i aprovació dels cinc punts, que, com he dit abans, sí que foren tractats per la junta directiva.

Entre les poques falles que parlaren de les 143 presents destaca la intervenció del doctor Fenollosa directiu de la JCF i membre d'una comissió fallera, que hi intervé com a representant de la Junta Valenciana de Turisme, quatre fulls mecanografiats en els quals parla de la influència de les Falles en l'economia i el turisme de València, al mateix temps que en les seues paraules torna a fer una apologia de València i del caràcter dels valencians: "Y en este momento los valencianos ya no podemos ser espectadores. Forzosamente tenemos que ser beligerantes. A nosotros no nos cabe en la cabeza una Valencia de rodillas, deprimida, pidiendo limosna. [...] Es una Valencia que trabaja, que no pide limosna, que no la puede pedir, que no tiene derecho a pedirla mientras nos queden fuerzas a los valencianos para trabajar, para construir, para reponer y hacer fallas".

Com que després de parlar unes poques falles tornen a intervindre sobre la qüestió, el president de la JCF demana als presidents de falla que es posen drets per a la votació, però a la vista de la remor que envaïa el saló de plens de l'Ajuntament, els torna a arengar amb aquestes paraules: "La presidencia no está dispuesta a demorar esta cuestión, de la que ha de salir esta noche perfectamente definida. Fallas o no Fallas, pero esta noche. La demora es tanto como la agonía, y la agonía es el umbral de la muerte". Molt propi de l'època i dels successos que els tocava viure. La votació va donar una majoria aclaparadora a favor de plantar falles.

Cal esmentar com a anècdota de la votació nominal realitzada, els aplaudiments que, segons la transcripció, van rebre les falles de Marxalenes i del barri del Carme quan anunciaren el seu vot positiu, i com també els rebren les falles que anunciaren ajuda cap a altres falles.

I ja per finalitzar la reunió, tornà a parlar el president una llarga estona emplaçant els assistents a una nova reunió per a tractar tots els problemes que anaren sorgint per l'organització de les properes Falles, anomenades Falles de la Gratitude.

Però no totes les veus estaven a favor de les Falles, entre les que estaven en contra figura la de l'aleshores arquebisbe de València, Marcelino Olaechea. L'arquebisbe, d'origen basc, mai no va comprendre la forma de ser dels valencians i des de l'any 1951 estava a favor d'un canvi de dates per a les festes falleres al·legant que aquestes coincidien amb la quaresma. L'any 1957, aprofitant la desgràcia ocorreguda a la ciutat, va tornar a manifestar-ho mitjançant una pastoral que, datada el 30 de novembre, va ser llegida en totes les parròquies, malgrat que, segons sembla ser, en algunes fou llegida amb el micròfon tancat per tal de no alterar els ànims dels feligresos. La llarga pastoral publicada en la premsa³ deixava clar les idees de l'autoritat eclesiàstica:

Nos, no nos quitaríamos del alma un gran remordimiento temeroso del juicio de Dios; no dejaríamos de pensar en una justa censura de la historia valentina de la Iglesia a nuestro silencio cobarde, si no denunciáramos en esta Carta Pastoral la celebración de las fiestas falleras en la Semana Cuaresma. [...] Os quisiéramos también decir, amadísimos hijos, que penséis si no procedería este año suprimir, en señal de duelo, la celebración de las fallas. [...] Nos, no podemos dejar de rogaros que guardéis el descanso de las fiestas y que asistáis en ellas al Santo Sacrificio de la Misa; y no podemos dejar de rogar a nuestras autoridades que redoblen el celo, para que el descanso que las propias leyes imponen, no sea un nombre, sino una realidad consoladora en el agro valentino.

Passades les festes de Nadal, el dia 14 de gener de 1958, la premsa publica la contestació oficial de la JCF, paraules del president de la JCF en les quals, a més de defensar el treball dels artesans que "viuen" del treball que proporciona les falles, fa referència al turisme que repercuteix en la ciutat i al suport rebut de part de distintes poblacions de la regió: "Como pesaría aquí y fuera de aquí la ausencia, el silencio de Valencia. Sin ofrenda de flores, sin la cremà. Tranquilas las calles, vacíos

hoteles y comercios y como único y legítimo consuelo ¡la hidalga ayuda de España!

Tocant als fallers de base, es diu que feren pintades a la mateixa seu del Palau Arquebisbal i feren popular un apartat en relació amb la tómbola que es muntava a la plaça de la Mare de Déu, "Marcelino el tombolero, ya no quiere ser fallero". L'arquebisbe, segurament davant de la pressió que va rebre per part de les autoritats, va prendre una decisió: les falleres majors no entrarien a la basílica el dia de l'Ofrena, tal com es feia en aquell temps. Després d'açò l'arquebisbe no va tocar el tema mai més.

Un altre moment en el qual les Falles foren utilitzades per interessos no fallers, encara que aquesta vegada no foren les autoritats polítiques les que ho feren, fou en l'acte d'exaltació de la fallera major de València, Sonia Amorós.

El mantenidor de l'acte fou el director del diari *Las Provincias*, Martí Domínguez Barberà, i va titular el seu discurs *Valencia, la gran silenciosa*, però és més conegut pel subtítol, *Cuando enmudecen los hombres... ¡hablan las piedras!*. I les primeres paraules son premonitòries del que mesos després va ocórrer. "¿Qué ha pasado en Valencia?", va dir el mantenidor, qui a continuació va saludar els presents i va començar el parlament, d'una gran ressonància valenciana i espanyola, a l'ús de l'època. Recordem algunes de les seues paraules: "Porque los hombres enmudecen, enmudecemos a veces, por inconsciencia, por ignorancia, por comodidad, por cobardía... Y en estos momentos injustos de silencio Dios permite que hablen las piedras, es decir, el mundo inanimado, porque el mundo dotado de alma ha callado cobardemente. [...] Valencia estaba llena de pequeños silencios y de pequeñas claudicaciones". A partir d'ací, tota una sèrie de metàfores i de jocs de paraules que resumeixen una sèrie de fets, inclòs el no parlar en valencià, davant del quals deia el periodista en el seu discurs: "Silencio en casa. Silencio fuera". El periodista va aprofitar l'ocasió per a manifestar el seu desacord, perquè després de la riuada les ajudes per a València estaven congelades, no hi havia recursos per reparar els danys soferts i els damnificats vivien en barracons muntats

de manera provisional per l'exèrcit, els ponts estaven trencats i, per a "adornar" més la situació, el 25 de novembre les ajudes a València se'n van cap a Canàries, per als damnificats del sector de la tomaca.

Aquest discurs, juntament amb un altre pronunciat per l'alcalde el 18 de juny de 1958, censurat en la seua totalitat pel governador civil i que va rebre el suport del periodista fins al punt que atacava més les mateixes autoritats que el discurs original de l'alcaldia, va ser l'espurna que va fer que el govern de Madrid amenaçara el diari de retallar-li la quota de paper si no dimitia el director. La jugada fou clara: Martí Domínguez Barberà va cessar en el càrrec i, poc després, el decret d'adopció per a les ajudes a València es va fer efectiu concedint cent milions de pessetes, a més d'aprovar-se la Solució Sud, és a dir, la desviació de llit vell del Túria.

Però i les comissions? Patiren o no les conseqüències de la riuada? És clar que les falles més directament afectades, com poden ser les del barri del Carme, Marxalenes i el Pla del Remei o la Gran Via, van tenir danys, almenys materials.

Al barri del Carme deixaren de plantar-se dues falles, una directament afectada, la del Carrer de Baix, però l'altra no. A la barriada de Marxalenes dues falles no es plantaren, totes dues pràcticament a la vora del riu, la Falla Vall de Laguar i de la del carrer de Joaquim Ballester. Igualment al Pla del Remei i la Gran Via deixaren de plantar-se tres falles, les dels carrers de Salamanca, Joaquín Costa-Borriana i Comte de Salvatierra. Però si fem el compte de totes les falles plantades l'any 1958, foren quatre falles més que el darrer any, sense contar que també hi van haver falles que no es plantaren per solidaritat amb les afectades. Però encara n'hi ha més, crec que econòmicament no patiren massa, perquè si comparen els preus dels contractes del monument, el noranta per cent van augmentar i la resta igualaren els preus de l'últim any. Igualment reberen ajudes per les despeses originades en la Cavalcada d'Exaltació Nacional, de la qual parlaré després, a més de les que normalment

rebien pel fet de participar en la cavalcada com qualsevol any.

També arplegaren diners com a damnificades en obtenir beneficis d'un festival taurí on la recaptació va ser de 345.791,05 pessetes, que fan una mitjana de 2.934,35 pessetes per falla, xifra gens menyspreable en aquell temps. Però totes no cobraren la mateixa quantitat, ja que la JCF va establir tres grups (12, 10 i 100 falles, respectivament). És a dir, que cobraren totes, les que patiren la riuada i les que no.

No hi faltaren les falles que n'ajudaren d'altres, tant econòmicament com amb l'oferiment de la banda de música. També alguns pobles del país donarem la seua ajuda a les comissions apadrinant-ne, inclús l'Ajuntament va participar-hi ajudant la Falla Convent de Jerusalem per haver "perdut" l'artista els diners pagats per la comissió. Per aquest fet s'encomanà la confecció de la falla a Regino Mas, segons consta en el contracte que està signat per aquest i l'administració. La falla s'endugué el primer premi de totes les categories i el ninot indultat.

D'altra banda, les falles, mitjançant un acord de la junta de presidents, feren un donatiu voluntari per als damnificats de 100 pessetes cadascuna i unes altres ho feren per mitjà de participacions de loteria. S'arribà a arplegar la quantitat de 33.788,10 pessetes.

En arribar març tot va continuar igual que abans, fins i tots els paradors, lloc on en reunia la classe alta, fallera o no. Malgrat que en un principi fou desaconsellat el muntatge dels paradors, tornaren a sorgir en diversos punts de la ciutat, donant peu perquè la burgesia urbana hi tancara els seus negocis, perquè, com diu Pérez Puche en el seu llibre *Fallas en su tinta: 1939-1975*, els paradors eren utilitzats com a fòrum social per a l'especulació i els negocis. I quin millor lloc que un parador per a un bon negoci?⁴

Tocant als monuments fallers plantats aquell any, les comissions tenien la "consigna" de posar-hi alguna al·legoria del fets ocorreguts, almenys així ho va expressar el president de la JCF en una entrevista feta a la revista *Clima*. No tinc dades sobre el fet, però tinc els meus dubtes, ja que l'esmentada "consigna" no figura ni en cap circular de la JCF ni en cap acta de les distintes reunions de juntes de presidents fetes al llarg de l'exercici faller.

Tan sols tres falles tenien com a lema la riuada. Menció especial mereix la falla de la plaça de l'Àngel, que va plantar una falla a la localitat de Múrcia en senyal d'agraïment per l'ajut prestat a la ciutat, a més de plantar-ne un esbós a la plaça. També la falla de la plaça del Caudillo, que encara no pertanyia a l'Ajuntament, va ser ajudada per l'administració i va plantar una falla que, més que falla, era un monument d'exaltació, que duia per lema, és clar, *Ajuda a València*. "Un valenciano herido aparece en la parte alta y hasta él van llegando con sus eficaces ayudas, las diferentes regiones que lo reaniman. En la base de la falla serán plantados los hombres que con su eficaz labor se hicieron populares en aquellos días [...].", aquestes són les paraules amb les quals Clemente Cerdà definia l'esmentada falla.

Però abans de ser plantades les falles va tenir lloc un altre espectacle que fou "ideat" per les autoritats. Igual que va ocórrer en l'exal-

Barri de Tendetes, prop de l'avinguda de Burjassot, foto publicada en el llibre d'aniversari de la Falla Avinguda de Burjassot-Joaquim Ballester

tació de la fallera major, hi foren invitades senyorettes representants de totes les regions espanyoles. Els fallers, formats en comparses,

Detall de la Cavalcada d'Exaltació Nacional. Arxiu JCF

anaven representant les diverses regions amb algun personatge, element folklòric o tipisme d'aquelles. La Cavalcada del Ninot d'aquell any va ser substituïda pel ressonat nom de Cavalcada d'Exaltació Nacional, que portava el lema *Valencia per España*, així, en castellà, ja que les autoritats, igual que ocorre molts anys després, ni volien ni sabien parlar en la llengua del país, malgrat que des de l'any 1953 la JCF posava a disposició de les comissions un

servei de correcció lingüística. La cavalcada va servir per a donar una "imatge d'unitat nacional" mitjançant lemes, escuts i símbols, alhora que es volia donar la sensació que les Falles eren un esdeveniment molt important.

Després va venir l'Ofrena, quatre hores de duració, molt de temps per les 125 falles que hi participaren, finalitzant amb la fallera major i la cort d'honor formada per senyorettes de distintes regions espanyoles, 17 en total, i que no va constituir més que una continuació de l'"exaltación española".

Les Falles de la Gratitude van servir d'una mena d'homenatge al règim i al seu cap, que, segons consta en la memòria de la JCF, estava fet per "valencianos de primera línea". Una vegada més, la maquinària fallera es posa al servei de les autoritats locals per a l'adulació cap als polítics.

Notes

1. Llibre d'actes de la JCF, sessió de la junta directiva, datada el 30 d'octubre de 1957.
2. Es tracta d'un document sense signar i sense segellar que està en els arxius de la JCF.
3. *Las Provincias*, 13 desembre 1957.
4. PÉREZ PUCHE, F. - LLADRÓ, V: *Fallas en su tinta: 1939-1975*, València, Editorial Prometeo, 1978, p. 155.